

Jerzy Wyrzykowski
Uniwersytet Wrocławski
Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego

Dorobek naukowy i planistyczny ośrodka wrocławskiego w zakresie turystyki

Dorobek naukowy i planistyczny ośrodka wrocławskiego w zakresie turystyki wiąże się przede wszystkim z Instytutem Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, Katedrą Turystyki i Rekreacji Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu oraz wrocławskim oddziałem Instytutu Turystyki, powstałym na bazie dawnego Zakładu Zagospodarowania Turystycznego GKKFiT. Zainteresowanie problematyką turystyczną w Instytucie Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego sięga pierwszych lat powojennych i wiąże się głównie z pracami prof. dr. W. Walczaka i jego zespołu. Prof. W. Walczak, przedwojenny absolwent Studium Turyzmu IG UJ, po wojnie długoletni kierownik Zakładu Geografii Regionalnej, opracował m.in. dwie monografie krajoznawcze – *Ziemia Kłodzka* (1951, 1956) i *Karkonosze* (z T. Steciem, 1954), turystyczną mapę Karkonoszy (1947) i *Zarys geografii turystycznej Polski* (1963).

W latach 60. ubiegłego wieku problematyka turystyczna pojawiła się również w pracach badawczych d. Katedry Geografii Ekonomicznej, kierowanej przez prof. dr. S. Golałchowskiego. Wiązało się to m.in. z współpracą z Katedrą O. Rogalewskiego, ówczesnego dyrektora Departamentu Zagospodarowania Turystycznego GKKFiT.

Od lat 70. XX wieku wiodącą rolę w badaniach, a także dydaktyce w zakresie geografii turizmu odgrywa Zakład Geografii Regionalnej, w 1987 r. przekształcony w Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki. Od 1972 r. pod opieką meryto-

ryczną Zakładu działa Podyplomowe Studium Geografii Turystycznej (obecna nazwa Podyplomowe Studium Turystyki i Edukacji Regionalnej), najstarsze studium podyplomowe o profilu turystycznym w Polsce. Od 1987 r. Zakład oferuje studia magisterskie o specjalności – geografia regionalna i turystyka.

W okresie powojennym we wrocławskim ośrodku geograficznym przeprowadzono trzy przewody habilitacyjne z zakresu turystyki: O. Rogalewskiego (1972), J. Wyrzykowskiego (1986) i S. Iwickiego (2001).

O. Rogalewski przygotował pracę habilitacyjną pt. *Podstawy gospodarki przestrzennej w turystyce* (1972), wydaną przez Szkołę Główną Planowania i Statystyki w Warszawie. W pracy przedstawiono m.in. pojęcie turystyki w gospodarce przestrzennej, rolę walorów turystycznych w rozwoju turystyki, podstawy gospodarki przestrzennej w turystyce wypoczynkowej, długookresowej i weekendowej, w turystyce krajoznawczej, w turystyce specjalistycznej, w zagranicznej turystyce przyjazdowej. Autor wykorzystał w niej m.in. swoje doświadczenia głównego projektanta *Planu kierunkowego zagospodarowania turystycznego Polski* (1971).

Praca J. Wyrzykowskiego pt. *Geograficzne uwarunkowania rozwoju urlopowej turystyki wypoczynkowej w Polsce* (1986) wydana przez Uniwersytet Wrocławski, była pierwszą próbą kompleksowego ujęcia tych uwarunkowań na potrzeby makroskalowego planowania przestrzennego. Głównymi czynnikami atrakcyjności turystycznej obszarów i miejscowości wypoczynkowych, stanowiących podstawowe jednostki przestrzenne w urlopowej turystyce wypoczynkowej, są: ranga walorów, stopień dostępności komunikacyjnej i poziom zagospodarowania turystycznego. Ocenę wyraża typ i kategoria atrakcyjności. Typ w sposób syntetyczny charakteryzuje atrakcyjność danej jednostki przestrzennej, a kategoria określa jej pozycję w skali ogólnokrajowej. Obok oceny atrakcyjności do podstawowych przesłanek rozwoju urlopowej turystyki wypoczynkowej należy ocena wykorzystania pojemności turystycznej obszarów i określenie ograniczeń rozwoju ważniejszych miejscowości wypoczynkowych.

S. Iwicki w swojej pracy pt. *Turystyka w zrównoważonym rozwoju obszarów pojeziernych* (1998), wydanej przez Akademię Techniczno-Rolniczą w Bydgoszczy, omawia m.in. przestrzenne uwarunkowania i zasady zrównoważonego rozwoju, ocenia zasoby turystyczne strefy pojeziernej Polski, określa typologię turystyczną gmin i zasady wdrażania w nich zrównoważonego rozwoju.

Do tej pory w Instytucie Geografii i Rozwoju Regionalnego UW. przeprowadzono 10 przewodów doktorskich z zakresu turystyki. Prace doktorskie zmierzały do udzielenia odpowiedzi na następujące pytania:

- jakie cechy środowiska przyrodniczego składają się na optymalne warunki wypoczynkowe, na jakich obszarach w Polsce występują oraz w jakim stopniu są wykorzystane turystycznie (Wyrzykowski 1974),
- jakie są możliwości zastosowania dendrytu w typologii i regionalizacji przestrzeni turystycznej, na przykładzie Sudetów Kłodzkich (Gadzojanis 1975),
- jakie cechy środowiska geograficznego miały wpływ na rozwój bazy noclegowej w Polsce w latach 1961-1970 (Wawrzyniak 1975),

– które miejscowości w Polsce z racji posiadanych zabytków architektury i swego położenia komunikacyjnego mają podstawowe znaczenie dla turystyki krajoznawczej (Mikułowski 1976),

– jak kształtował się rozwój polskich map turystycznych w XX wieku i jakie cechy powinna posiadać współczesna mapa turystyczna (Nowak-Fedhus 1978),

– jaka jest najważniejsza metoda oceny atrakcyjności turystycznej dróg samochodowych, na przykładzie Ziemi Kłodzkiej (Werner 1980),

– jaki potencjał turystyczny posiadają jeziora Polski (Klementowski 1994),

– jakie były geograficzne uwarunkowania rozwoju zagospodarowania turystycznego Sudetów od połowy XIX wieku do II wojny światowej (Potocki 1997),

– jakie były uwarunkowania rozwoju zagospodarowania turystycznego Sudetów po II wojnie światowej do lat 90. (Duda-Seifert 2000),

– jaką rolę w ofercie turystycznej mogą odgrywać walory tradycyjnej kultury ludowej na przykładzie Półwyspu Iberyjskiego (Widawski 2000).

Na publiczną obronę oczekują dwie prace doktorskie – M. Pstrokiej, na temat przyrodniczych uwarunkowań turystyki pieszej w Karkonoskim Parku Narodowym i D. Migockiej-Sendłak, na temat roli turystyki w gospodarce gmin dolnośląskich.

Do ważniejszych opracowań zespołowych w zakresie turystyki pod kierunkiem J. Wyrzykowskiego należą: ocena krajobrazu Polski w aspekcie fizjonomicznym na potrzeby turystyki (druga połowa lat 80., w ramach programu CPBP 08.06), koncepcja rozwoju turystyki w Sudetach i Karpatach (druga połowa lat 80., na zlecenie Głównego Komitetu Turystyki), ocena stanu i rozwoju turystyki w strefie przygranicznej z Niemcami (połowa lat 90.), prace nad uwarunkowaniami rozwoju turystyki zagranicznej w Europie Środkowej i Wschodniej (prace ciągłe od 1990 r., w ramach międzynarodowego nieformalnego zespołu badawczego), studia nad ruchem turystycznym przyjazdowym do Wrocławia (druga połowa lat 90., na zlecenie Urzędu Miejskiego we Wrocławiu), prace nad strategiami rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku (od połowy lat 90.).

Celem studium krajobrazowego Polski (*Ocena krajobrazu Polski...* 1991) była typologia krajobrazów w aspekcie fizjonomicznym i próba oceny ich walorów widokowych na potrzeby turystyki. Kompleksowa typologia krajobrazów była podsumowaniem trzech cząstkowych typologii: z uwzględnieniem ukształtowania terenu, jego pokrycia i stopnia antropogenicznych przekształceń krajobrazu. Podstawą do oceny walorów widokowych wyróżnionych typów krajobrazu były studia percepcji społecznej poszczególnych cech i typów krajobrazu. Oceny odnoszone były do pól podstawowych o powierzchni 25 km². Powstał w ten sposób swoisty „bank informacji” o krajobrazie Polski w układzie ok. 12,5 tys. jednostek przestrzennych.

Koncepcja rozwoju turystyki w Sudetach i Karpatach (Czerwiński, Mikułowski, Wyrzykowski 1991), poza oceną walorów turystycznych, zagospodarowania turystycznego i analizy aktualnego ruchu turystycznego, zawierała określenie kierunków rozwoju turystyki, systemu komunikacji i tras turystycznych, perspekty-

wicznych funkcji turystycznych i stopnia zagospodarowania miast i gmin oraz programu zagospodarowania na potrzeby turystyki pieszej i narciarskiej, lecznictwa uzdrowiskowego, turystyki krajoznawczej, wędrówek motorowych, sportów zimowych, pobytowej turystyki wypoczynkowej i turystyki świątecznej.

Ocena stanu i perspektyw rozwoju turystyki w strefie przygranicznej z Niemcami (Mikułowski, Wyrzykowski 1994) oparta została na analizach walorów turystycznych, zagospodarowania turystycznego i ruchu turystycznego. Wskazane zostały m.in. ważniejsze obszary wypoczynkowe oraz obszary, miejscowości i obiekty o szczególnej atrakcyjności dla zagranicznej turystyki przyjazdowej.

Wyniki prac nad *Uwarunkowaniami rozwoju turystyki zagranicznej w Europie Środkowej i Wschodniej* prezentowane są w ośmiu zeszytach naukowych wydanych przez Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki w dwóch wersjach językowych, angielskiej i polskiej (*Conditions of the foreign tourism...* 1992, 1993, 1994, 1996, 1998, 2000, 2002, 2005). Autorami artykułów są międzynarodowi specjaliści w zakresie turystyki, przede wszystkim z Europy Środkowej i Wschodniej. Poszczególne zeszyty poświęcone były m.in. potencjałowi turystycznemu, w tym ocenie atrakcji turystycznych na potrzeby turystyki międzynarodowej, zmianom w modelach turystyki w okresie ostatnich kilkunastu lat, turystyce alternatywnej, ekoturystyce, turystyce miejskiej. Prezentowane w zeszytach oceny potencjału turystycznego wykorzystane zostały m.in. przy opracowaniu mapy pt. *International tourism attractions in Central and Southeastern Europe* (1998) wydanej przez Österreichisches Ost und Südosteuropa Institut w Wiedniu. W uznaniu znaczenia prowadzonych badań zeszyty naukowe finansowane były przez Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki, a następnie Departament Turystyki w Ministerstwie Gospodarki. Informacje o badaniach prezentowane były m.in. przy okazji Międzynarodowego Kongresu Geograficznego w Seulu. Aktualnie w przygotowaniu jest zeszyt poświęcony współczesnym modelom turystyki uzdrowiskowej.

Studia nad ruchem turystycznym przyjazdowym do Wrocławia (Wyrzykowski i in. 1999) przeprowadzono w latach 1997-1998, w czterech porach roku (wiosna, lato, jesień, zima). Badania objęły ok. 1750 turystów krajowych i 750 turystów zagranicznych. Uzyskano opinie turystów o atrakcjach turystycznych miasta, o usługach noclegowych, gastronomicznych, komunikacyjnych, przewodnickich i informacji turystycznej, o generalnej ocenie pobytu w mieście. Wyniki badań wykorzystano w pracach nad strategią rozwoju turystyki we Wrocławiu.

Badania nad turystyką wykorzystano w opracowaniach strategii rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku i Śląsku Opolskim (Marak, Mikułowski, Wyrzykowski 1997; Wyrzykowski, Marak, Mikułowski 1999; Wyrzykowski, 2004). Opracowania te obejmują analizy uwarunkowań rozwoju (walory turystyczne, zagospodarowanie turystyczne, aktualne wykorzystanie turystyczne, uwarunkowania demograficzne, społeczne, ekonomiczne, ekologiczne, opinie turystów, mieszkańców, władz samorządowych), podsumowane analizą SWOT oraz określenie misji, celów strategicznych i operacyjnych, segmentów rynku turystycznego, do których powinna zostać adresowana oferta turystyczna, produktów turystycznych, w tym marko-

wych i strategii produktu. Książka pt. *Turystyka na Dolnym Śląsku. Stan i kierunki rozwoju* pod redakcją J. Wyrzykowskiego (2004) jest próbą podsumowania prac nad kierunkami rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku, w tym we Wrocławiu.

Do dorobku ośrodka wrocławskiego w zakresie geografii turystyki należą również: udział w opracowaniu podręcznika uniwersyteckiego pt. *Geografia turystyki Polski* (Lijewski, Mikułowski, Wyrzykowski 1985, 1992, 1998, 2004) wyróżnionego nagrodą Ministra Edukacji Narodowej, opracowanie haseł dolnośląskich do *Słownika geograficzno-krajoznawczego Polski* (1975), opracowanie map turystycznych do *Atlasu Dolnego Śląska i Śląska Opolskiego* pod redakcją W. Pawlak (1997), wyróżnionego nagrodą Ministra Edukacji Narodowej, opracowanie haseł turystycznych do *Encyklopedii Wrocławia* (2000), przygotowaniu zeszytu poświęconego pracom Podyplomowego Studium Geografii Turystycznej (Baraniecki, Wyrzykowski 1984) oraz zeszytów poświęconych studiom krajobrazowym i turystycznym pod redakcją J. Wyrzykowskiego (1995, 1998).

Prezentacja dorobku Katedry Turystyki i Rekreacji AWF we Wrocławiu dotyczy ostatnich kilkunastu lat, dobrze znanych autorowi. Wcześniejsze osiągnięcia Akademii Wychowania Fizycznego w zakresie badań nad turystyką wymagają specjalnego opracowania.

W połowie lat 90. ubiegłego stulecia uruchomiono na Akademii Wychowania Fizycznego, w ramach kierunku „Wychowanie fizyczne”, specjalność „Rekreacja i turystyka”. Specjalność cieszyła się dużym powodzeniem studentów (ostatnio zmieniono ją na „Organizację czasu wolnego dzieci i młodzieży”), zaś prace magisterskie dotyczyły głównie różnorodnych uwarunkowań rozwoju turystyki i rekreacji.

W 2001 r. otwarto kierunek „Turystyka i rekreacja” z dwoma specjalnościami magisterskimi – „Turystyka aktywna” i „Rekreacja ruchowa”. Kierunek jest popularny, na uzupełniające studia magisterskie zgłaszają się absolwenci ze szkół licencjackich z całej Polski. Tematy prac magisterskich nawiązują do głównych kierunków badawczych Katedry Turystyki i Rekreacji – badań nad czasem wolnym Polaków i jego wykorzystaniem na turystykę i rekreację oraz uwarunkowań rozwoju turystyki i rekreacji w Polsce i na Dolnym Śląsku.

Pod kierunkiem J. Wyrzykowskiego opracowano 4 prace doktorskie z zakresu turystyki i rekreacji. Poświęcone były one geograficznym uwarunkowaniom rozwoju turystyki i rekreacji jeździeckiej (Grobelny 1998), roli szkoły w wychowaniu do turystyki i rekreacji (Opoka 1999), czasowi wolnemu młodzieży szkolnej i jego wykorzystaniu na rekreację ruchową i turystykę (Sołtysik 2000) oraz współczesnemu obrazowi turystyki górskiej w Polsce i jego uwarunkowaniom (Zarzycki 2000).

Do ważniejszych prac badawczych Katedry Turystyki i Rekreacji należały: badania nad możliwościami aktywizacji Stadionu Olimpijskiego we Wrocławiu (Wyrzykowski 1996), studia nad czasem wolnym mieszkańców Wrocławia i jego wykorzystaniem m.in. pod redakcją J. Wyrzykowskiego (1999) oraz studia nad współczesnymi tendencjami w turystyce i rekreacji (Wyrzykowski, Klimontowski 2004).

Pod firmą Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu ukazała się również książka pod redakcją J. Wyrzykowskiego pt. *Turystyka na Dolnym Śląsku – stan i perspektywy rozwoju* (2004), wspomniana wcześniej w kontekście badań nad turystyką na Dolnym Śląsku i Śląsku Opolskim oraz we Wrocławiu.

W dyskusji na temat kierunków aktywizacji Stadionu Olimpijskiego przedstawiono m.in. potrzeby rekreacyjne mieszkańców Wrocławia i aktualne możliwości ich zaspokojenia, urządzenia sportowe, rekreacyjne i turystyczne Stadionu oraz ich aktualne wykorzystanie, powiązania funkcjonalne Stadionu z zespołem Hali Ludowej, a także doświadczenia związane z funkcjonowaniem Stadionu Olimpijskiego w Monachium.

Studia nad czasem wolnym mieszkańców Wrocławia prowadzone są wspólnie z Akademią Ekonomiczną we Wrocławiu i Uniwersytetem Wrocławskim. Badania dotyczą zachowań wolnoczasowych młodzieży szkolnej, młodzieży akademickiej, mieszkańców w wieku aktywności zawodowej, ludzi starszych, realizowanych w miejscu zamieszkania i w ramach wyjazdów turystycznych, w układzie dni roboczych, weekendowych i wakacyjno-urlopowych. Badania przeprowadzone w końcu lat 90. ubiegłego stulecia objęły około blisko 3 tys. osób. Wyniki badań stanowią ważne przesłanki do polityki rozwoju rekreacji i turystyki we Wrocławiu. Aktualnie badania te poszerzono o inne miasta dolnośląskie i mieszkańców wsi. Książka pt. *Studia nad czasem wolnym...* pod redakcją J. Wyrzykowskiego (1999) stanowi przegląd badań w tym zakresie prowadzonych przez różne ośrodki badawcze w Polsce, w tym ośrodek wrocławski. Zespół artykułów w *Człowieku i ruchu* (2002, 2/6) zawiera podsumowanie badań wrocławskich.

Zeszyt naukowy poświęcony współczesnym tendencjom w turystyce i rekreacji pod redakcją J. Wyrzykowskiego i K. Klementowskiego (2004) obejmuje zbiór artykułów dotyczących turystyki międzynarodowej i krajowej, różnych form rekreacji i aktywności fizycznej zróżnicowanych środowisk społecznych.

Wśród skryptów przygotowanych w Katedrze Turystyki i Rekreacji na podkreślenie zasługują *Podstawy rekreacji i turystyki* pod redakcją S. Toczek-Werner (1999).

Dorobek naukowy i planistyczny wrocławskiego oddziału Instytutu Turystyki wymaga również odrębnego opracowania. Instytut Turystyki, w tym Oddział Wrocławski powstał w 1972 r. na bazie dawnej Pracowni Zagospodarowania Turystycznego CFTiW (1963-1966), przekształconej później w Zakład Zagospodarowania Turystycznego GKKFiT (1967-1972). Z dużego dorobku tych zespołów badawczo-projektowych na szczególnie podkreślenie zasługują: opublikowane w skrócie przez CRZZ opracowanie pt. *Wypoczynek świąteczny w Polsce. Ocena stanu aktualnego i kierunki rozwoju do roku 1985* (Wdowiak, Wyrzykowski z zespołem, 1966), opracowanie zespołowe pod kier. S. Wawrzyniaka pt. *Turystyczna baza noclegowa w Polsce. Rozwój bazy noclegowej w Polsce w latach 1961-1965* (1967), *Plan kierunkowy zagospodarowania turystycznego Polski* (1971), *Plan przestrzennego zagospodarowania turystycznego Polski do 1990 roku* (1973), *Główne problemy rozwoju turystyki zimowej w Polsce* (1973), *Kierunki rozwoju turystyki w dorzeczu Wisły*

(Wawrzyniak 1981) oraz *Program rozwoju turystyki na lata 1986-1995* (Jagusiewicz 1986). Warto zwrócić także uwagę, że pięć prac doktorskich wymienionych w dorobku Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego UWr. przygotowanych zostało przez ówczesnych pracowników wrocławskiego oddziału Instytutu Turystyki (J. Wyrzykowski, S. Wawrzyniak, B. Mikułowski, Z. Werner, K. Klementowski).

W studium wypoczynku świątecznego dokonano oceny aktualnego stanu turystyki weekendowej w Polsce w połowie lat 60. ubiegłego stulecia i określenia jej perspektyw rozwoju. Lata 60. były okresem dynamicznego rozwoju tej formy wyjazdów turystycznych w strefy podmiejskie dużych miast i przygotowanie odpowiedniej oferty turystycznej stało się dużym wyzwaniem dla gospodarki przestrzennej i turystycznej. W opracowaniu znalazły się prognozy ilościowe tych wyjazdów i wskazania stref koncentracji wypoczynku świątecznego wokół dużych miast.

Opracowanie bazy noclegowej w Polsce służącej turystyce w latach 60., oparte na własnych pracach inwentaryzacyjnych Zakładu Zagospodarowania Turystycznego przyniosło zdecydowane pogłębienie wiedzy na temat bazy materialnej turystyki w stosunku do skromnych i bardzo zgeneralizowanych informacji Głównego Urzędu Statystycznego. Prace te kontynuowano do początku lat 80. i objęto nimi ponad trzy tysiące miejscowości z turystyczną i paraturystyczną bazą noclegową.

Plan kierunkowy... (1971) określił docelowe możliwości wykorzystania środowiska geograficznego Polski na potrzeby turystyki. W zakresie oceny środowiska na potrzeby urlopowej turystyki wypoczynkowej wyznaczył obszary wypoczynkowe w podziale na 3 kategorie oraz określił optymalną pojemność turystyczną obszarów z uwzględnieniem okresu letniego i zimowego. Wskazano również miejscowości rozrządowo-zaopatrzeniowe i ważniejsze miejscowości wypoczynkowe. Wyznaczono także strefy koncentracji wypoczynku świątecznego. W odniesieniu do turystyki krajoznawczej dokonano klasyfikacji obszarów i miejscowości na trzy kategorie oraz określono zasady ich zagospodarowania. Wytypowano ważniejsze szlaki wędrówek wodnych, określono ich pojemność turystyczną i zasady zagospodarowania. Oceny powyższe stały się punktem wyjścia wszystkich następnych planów zagospodarowania turystycznego Polski.

Pracownicy wrocławskiego oddziału Instytutu Turystyki byli także współautorami pozostałych wymienionych opracowań.

W *Planie przestrzennego zagospodarowania...* (1973) w oparciu o oceny przydatności środowiska przedstawione w *Planie kierunkowym...* oraz perspektywiczne prognozy rozwoju ruchu turystycznego wskazano obszary do intensywnego i umiarkowanego zagospodarowania turystycznego do 1990 r. Obszary te powiązano w zespoły, które powinny rozwijać się w bliskim związku funkcjonalnym.

W opracowaniu studialno-projektowym pt. *Główne problemy turystyki zimowej* (1973), przeprowadzonym głównie przez zespół krakowski Zakładu Zagospodarowania Turystycznego, dokonano szczegółowej oceny przydatności terenów w Polsce dla narciarstwa zjazdowego i wędrówek narciarskich oraz zaprojektowano sieć miejscowości turystycznych. Operowano głównie podziałem miejscowości na

ośrodki wczasowe, uzdrowiska i stacje sportów zimowych, określając ich wielkość w 3 przedziałach: 500-2000, 2000-5000 i powyżej 5000 miejsc noclegowych.

W opracowaniu dla dorzecza Wisły (Wawrzyniak 1981), w oparciu o analizę aktualnego stanu turystyki, określono podstawowe potrzeby w zakresie zagospodarowania turystycznego do 2000 r. oraz wyznaczono obszary, miejscowości i szlaki o szczególnych predyspozycjach do rozwoju turystyki. Podobne opracowanie przygotowano dla dorzecza Odry (1980), ale nie zostało ono opublikowane.

Książka A. Jagusiewicza (1986) została oparta na *Przestrzennym programie zagospodarowania turystycznego Polski do 1995 r.*, opracowanym przez wieloosobowy zespół Instytutu Turystyki. Punktem wyjścia jest krytyczna ocena stanu środowiska geograficznego i struktury przestrzennej turystyki. Wskazania programu dotyczą jednostek terytorialnych wyprowadzonych z analizy stanu aktualnego i wyrażone są w trojaki sposób: rozwój funkcji turystycznych, utrzymanie lub okresowe ograniczenie funkcji turystycznych lub ograniczenie i częściowa eliminacja funkcji turystycznych.

Przegląd dorobku naukowego w zakresie turystyki Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego UW. oraz w ograniczonym stopniu Katedry Turystyki i Rekreacji AWF we Wrocławiu i wrocławskiego oddziału Instytutu Turystyki pozwala na określenie go jako znaczący i uznanie wrocławskiego ośrodka badawczego za jeden z ważniejszych w kraju.

Ważniejsze publikacje

- Atlas Dolnego Śląska i Śląska Opolskiego* (red. W. Pawlak), 1997, Uniw. Wrocławski, Pracownia Atlasu Dolnego Śląska, PAN Oddział we Wrocławiu, Wrocław.
- Conditions of the foreign tourism development in Central and Eastern Europe*, Vol. 1-8, 1992, 1993, 1995, 1997, 1999, 2001, 2003, 2004, *Department of Regional and Tourism Geography*, Wrocław University, Wrocław.
- Czerwiński J., Mikułowski B., Wyrzykowski J., 1991, *Geograficzne podstawy rozwoju turystyki w Karpatach i Sudetach*, Studia Geograficzne LIII, Wyd. Uniw. Wrocławskiego, Wrocław.
- Encyklopedia Wrocławia*, 2000, Wyd. Dolnośląskie, Wrocław.
- Gadzjojanis A., 1977, *Metody dendrytu w regionalizacji geograficznej dla potrzeb turystyki*, Acta Univ. Wratisl. 356, Studia Geograficzne 26.
- Główne problemy rozwoju turystyki zimowej w Polsce*, 1973, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Iwicki S., 1998, *Turystyka w zrównoważonym rozwoju obszarów pojeziernych*, Akademia Techniczno-Rolnicza, Bydgoszcz.
- Jagusiewicz A., 1986, *Przestrzenna polityka turystyczna 1986-1995*, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Jordan P. i in., 1998, *International tourism attractions in Central and Southeastern Europe* (mapa z komentarzem tekstowym), Österreichisches Ost und Südosteuropa Institut, Wien.

- Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J., 1985, 1992, 1998, 2004, *Geografia turystyki Polski*, PWE, Warszawa.
- Marak J., Mikułowski B., Wyrzykowski J., 1997, *Strategia rozwoju turystyki w województwie legnickim*, Synteza, Urząd Wojewódzki w Legnicy, Legnica.
- Mikułowski B., Wyrzykowski J., 1994, *Stand und Perspektiven des Fremdenverkehrs im westpolnischen Grenzgebiet*, [w:] *Deutschland und Polen, Studien zur internationalen Schulbuchforschung*, 81, Frankfurt/Main.
- Ocena krajobrazu Polski w aspekcie fizjonomicznym na potrzeby turystyki*, 1991, (praca zbiorowa pod kier. J. Wyrzykowskiego), Uniw. Wrocławski, Instytut Geograficzny, Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki, Wrocław.
- Plan kierunkowy zagospodarowania turystycznego Polski*, 1971, (praca zespołowa pod kierunkiem O. Rogalewskiego), GKKFiT Zakład Zagospodarowania Turystycznego, Wrocław.
- Plan przestrzennego zagospodarowania turystycznego Polski do 1990*, 1973, Komisja Planowania przy Radzie Ministrów, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Toczek-Werner S. (red.), 1998, *Podstawy rekreacji i turystyki*, Wyd. AWF we Wrocławiu, Wrocław.
- Potocki J., 2004, *Rozwój zagospodarowania turystycznego Sudetów*, Plan, Jelenia Góra.
- Baraniecki L., Wyrzykowski J. (red.), 1984 *Prace Podyplomowego Studium Geografii Turystycznej*, Acta Univ. Wratislaviensis, 644, Wrocław.
- Słownik geograficzno-krajoznawczy Polski*, 1975 i późniejsze wydania, (red. M. I. Mileśka), PWN, Warszawa.
- Stęć T., Walczak W., 1954, *Karkonosze – monografia krajoznawcza*, Sport i Turystyka, Warszawa.
- Walczak W., 1951, *Ziemia Kłodzka*, Wyd. Kraj, Warszawa.
- Walczak W., 1963, *Zarys geografii turystycznej Polski*, PTE, Wrocław.
- Wawrzyniak S. i in., 1967, *Turystyczna baza noclegowa w Polsce. Rozwój bazy noclegowej w latach 1961-1965*, GKKFiT. Zakład Zagospodarowania Turystycznego, Wrocław.
- Wawrzyniak S. (red.), 1981, *Zagospodarowanie turystyczne dorzecza Wisły*, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Wdowiak W., Wyrzykowski J., przy współpracy zespołu, 1966, *Wypoczynek świąteczny w Polsce. Ocena stanu aktualnego i kierunki rozwoju do roku 1985*, CFTiW, Pracownia Zagospodarowania Turystycznego, Wrocław (maszynopis).
- Wyrzykowski J., 1986, *Geograficzne uwarunkowania rozwoju urlopowej turystyki wypoczynkowej w Polsce*, Acta Univ. Wratisl. 935, Studia Geograficzne, 44, Wrocław.
- Wyrzykowski J., Marak J., Mikułowski B., 1999, *Turystyka na Dolnym Śląsku i Śląsku Opolskim. Strategia rozwoju produktu turystycznego*, Stowarzyszenie na Rzecz Promocji Dolnego Śląska, Wrocław.
- Wyrzykowski J. i in., 1999, *Walory i oferta turystyczna Wrocławia w opinii odwiedzających miasto*, Wrocław 2000 Plus. Studia nad strategią miasta, 1(28), Wrocław.
- Wyrzykowski J. (red.), 2000, *Studia nad czasem wolnym mieszkańców dużych miast Polski i jego wykorzystaniem na rekreację ruchową i turystykę*, Wyd. AWF we Wrocławiu, Wrocław.
- Wyrzykowski J. (red.), 1995, 1997, *Studia krajobrazowe i turystyczne*, Prace Instytutu Geograficznego Seria B Geografia Społ. i Ekonomiczna, 11 i 16, Wrocław.

- Wyrzykowski J. (red.), 2004, *Turystyka na Dolnym Śląsku. Stan i kierunki rozwoju*, Wyd. AWF we Wrocławiu, Wrocław.
- Wyrzykowski J., Klimentowski K., (red.), 2004, *Współczesne tendencje w turystyce i rekreacji*, Wyd. AWF we Wrocławiu, Wrocław.
- Wyrzykowski J. (red.), 1996, *Kierunki aktywizacji Stadionu Olimpijskiego we Wrocławiu*, Wyd. AWF we Wrocławiu, Wrocław.